

a hangsúly azonban nem a szembeállításra helyeződik, ezek az információk nem egy idillikus világot idéznek, szemben a szellemi lét „pokoljáró útjaival”, hanem magát e kapcsolat jelentette tartalmakat tárják fel, létformaként vállalva azokat. Tolnai „pásztorkölteményeinek” esztétikai hírértéke a belső látásmódból következik, a megvalósított közvetlenségében mutatkozik meg. A bikaölés, az *ölés* naturalisztikus drámájától a kecskék, nyulak stb. „angyali” fehérségén át a kiömlött bikavértől kiszáradt („vérbefúlt”) diófaig, a kert bő terméséig, a csalánszedés önostorozásba forduló gesztusáig, mindez egyszerre jelenik meg a maga közel hozott tárgyias valóságában, s egy, a maga teljességében felmutatott létforma természetes szimbólumaiként, a költői személyességben reflektáltan. Bukolikáiban Tolnai nem egyszerűen egy új, költőileg feltáratlan valóságszeletet hódított meg költészete (költészetünk) számára, hanem mintegy megmutatta azt is, hogy nincs „költőietlen” valóság; a költői személyesség intenzitásában a valóság minden eleme, tárgya egyszerre juthat primér jelenléthez s egy költői világ tartozékként önmagán túlmutató jelentéshez.

DANYI Magdolna

LÍRAI VERSESKÖTET

Tolnai Ottó: *Gyökérrágó*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1986

Képgyártó költő-iparosaink és szabad asszociációkat halmozó versautomatáink kötetei után (vagy, sajnos, csak közben) egy olyan új verseskönyvet is kezünkbe vehetünk, amely nemcsak megjelent, nemcsak elolvassuk, hanem később is vissza fogunk térni hozzá. Tolnai Ottónak ismét sikerült legalább egy kötet erejéig újítania mechanikussá vált verselésünkön.

A kötet szerkezetileg két részre („könyvre”) tagolódik. Az elsőt, melynek címe: *Aperszúk zanzák képaláírások táviratok*, rövid versek, „miniatűrök”, két fiktív távirat, néhány irodalmi tárgyú vers és kilenc képzőművészeti tárgyú esszévers alkotja. A *Második könyv* — a *Bukolikák* — prózaversekből áll, valódi pásztordalokból: a bikatenyésztő költő reflexiói ezek a költészetről és a bikatenyésztésről. A különbségek ellenére a két rész nem idegen egymástól: amit az első rész előkészít, azt teljesíti ki a második.

A *Kétsoros* c. vers mindössze ennyi: „ordasgyűrűben / kistál kocsonya”. Két sorban, három szóban a félelem tökéletes képe. Igaz, egymagában, a köteten kívül nem lenne ilyen hatásos. Így a hangzással, ritmusával, találó szavaival a kötet első részének egyik legjellemzőbb ver-

se. A másik az *Aperszű*: „egy eperszín kis kötény / s a szűnni nem akaró epezöld félelem / tölti ki immár költeményekbe fült / fél életem”. Tolnainál ilyen formában ritkán tapasztalt egyszerűség és szinte már klasszikus értelemben vett líraiság jellemzi e két verset. Az *Aperszű* rövid, létösszefoglaló vers. Az első sor apró emlékek tűnő, gyöngéd hangzású képe, a második sor ezzel szembeni szorongásos hangulata, a harmadik sor végzetes tragikussága, a negyedik általánosítása klasszikus, végsőkéig egyszerűsödött (tisztult) lírai helyzetkép. Gondosan megválogatott jelentőségű és hangzású szavak, az ellentétekre épülő mondatszerkesztés, sőt az *Aperszű*ben még egy rím is, amely Tolnainál nagyon ritka, apró remekművé teszi az *Aperszűt* és a *Kétsorost*. Ugyanennek a szorongásos hangulatnak a kifejezője az *Első könyv* verseinek nagy része, legerőteljesebben a *Kórkór*, *A bárány*, a *Miért hittem*, a *Hosszú szögeket*, az *Innen vagy túl már*, a *Künn egy kisgyerek*.

A versek másik nagy csoportja foglalkozik az írás, a költészet tragikumával. Ilyen az *Átkopírozni Afrikát*, amely egy mindennapi esemény kapcsán papírra vetett asszociáció. A könnyednek tűnő sorokból álló vers az írás önpusztító voltának megfogalmazása: „rezgő” mutatóujjam alatt / átszakadt a rózsaszín vécépapiros / pedig írni szerettem volna rá / mint gyermekkoromban selyempapirossal / átkopírozni afrikát (a világot) / ám durván felszúrtam magam”. Felbukkan a költő tanácsatlansága is, az elmondani sem lehet, de nem elmondani sem (lehet kibírni) ellentéte a *Ha tényleg nadályt tennél a nyelvvedre* c. versben. Néhány verset ars poeticának is kinevezhetnénk, ha mernénk ilyent tenni a sokoldalú és folyton megújuló költő kapcsán. Ilyen a *Diptichon*, amelyben a költő életmódja a gyurgyalagéval („földbe vájt üregben fészkelő, színpompás madár” — *Magyar Értelmező Kéziszótár*) azonosul. A vad, természetes költészetet vallja az igazinak („a vad gyümölcsfa / mindig jobb grafikai dúcnak”), szemben a „nemesítettel”. A *Bukolikák* egyikében „nyelv gyökérrágónak” nevezi magát; a *Gyökérrágó* című versben gyökértelen költészetének célját is megvallja: „ha teljesen láthatóvá leszek / mint a biótiái hiúz röntgen-szemében / ha már csak zsigereim üvegcsimbókjai / villantják egymást csilingelve / boldogan vakulok meg”. A költői én megörökítése, a lét megörökítése által az általános, az emberi lét egy keresztmetszet-mintadarabjának megörökítése a cél, ahogy erre a Julian Tamasról írt versében utal, mikor a harmatcsepp egyszerűségéről ír: „szinte könnyezve néztem / miért akartam én mindig többet / erősebb effektusokat színesebb szavakat / ... / ahhoz hogy harmatból egy egész pohárra valót gyűjtsünk / teljes életre van szükség / az o-betű (a nulla) teljességére”. És Tolnai valóban egyszerűségre törekszik. A színes, különös szavak száma jóval kevesebb, ha van is, s az sem díszítés vagy különlegesség, hanem a vers szerves része, többnyire a vers tárgyához kötődő, hangulatos, lényegre törő szakszó (rex, zanza, aperszű, kanül stb.). Szélsőséges, nehezen követhető asszociá-

ciókból építkező versek helyett egy-egy esemény, látvány, gondolat köré szerveződő asszociációk alkotta versek vannak a kötetben. Tolnai Ottó, a költő úgy szeretne „belesimulni a létbe”, olyan mindennapian lenni költő, mint amilyen mindennapian volt fiákeros annak idején „selyem bácsi a fiákeros”. Nem lehet véletlen a fiákerosság, a közlekedés (a közlekedés) e kihalt szakmájának említése sem önmaga, sem a költészet kapcsán. Tragikus élet- és „költészetérzés” szivárog ki a *Táviratok new yorkból domonkos istvánnak uppsalába* című, a költőtársnak, a barátnak írt versből is.

A mindennapi élet apró-cseprő, de valamilyen szempontból fontos eseményeinek papírra vetése, ezeknek kommentárja, egy-egy apróság kapcsán jelentkező asszociációk alkotják az *Első könyv* verseit. Ezek többnyire rövidiek, de Tolnai néhány sorban is egész világokat képes kifejezni. Három köznyelvi kijelentés és egy szokatlan szócsoport ellentétével az elmebeteg nagynéni egész életének és egyben az emberi lét tragikusságának teljes értékű kifejezése a *Ki megy ezután szódáért* c. négy soros: „meghalt margaréta / édesanyám hibbant nővére / ki megy ezután szódáért / vérrel teli szifon legyen az emlékműve”.

A *Képaláírások* című ciklus versesszéi a jugoszláviai modern képzőművészet alkotóival foglalkoznak. Tolnai néhány szóban (ecsetvonással) felvázolja az alkotások lényeges jegyeit, és a köréjük szerveződő asszociációkkal, különös hangzású, hangulatú, jelentésű szavak, szókapcsolatok halmozásával (moszatmuszlinba vont korvett, jeges selyemágyék, gyémánt-vak fazetta, hupikék dárda, kőartiosóka, šumanović hava hív haza, a vaksors azúrótvaros fala stb.) a csak képzőművészeti alapismeretekkel bíró olvasó számára is élvezhetővé teszi a verseket, sőt bizonyos mértékig érzékelhetővé a festményeket. Nehéz és talán szükségtelen bármelyiket is kiemelni közülük, mégis (kizárólag irodalmi szemszögből) a ciklus utolsó két darabja: a *Hupikék dárda* és a *Sava Šumanović Šid pod snegom* címűek tudnak a képzőművészethez nem értő olvasóra is igazán hatni.

A kötet szerkezetét dicséri, hogy az *Első könyv* első részének szorongásos hangulatát némileg feloldják a *Képaláírások*, más irányba fordítva az olvasó figyelmét, pihentetve a „vérrel öntözött” *Bukolikák* előtt.

A *Bukolikák* lírai napló a bikatenyésztővé, majd mészárosá vált költőről, pontosabban arról, ahogy ezt a költő átéli. Költészet és bikatenyésztés: a konvencionális irodalmi szemléletmód számára e két fogalom összeegyeztethetetlen. Nem is a bikák története a lényeg. Ez annyiban fontos, hogy összetartja a lírai reflexiókat, értelmet ad nekik. Az egyszerű, mindennapi dolgokat nemcsak a lejegyzés mint költői aktus, hanem sokkal inkább a reflexiók, asszociációk teszik különössé, költészetté; ezek érzékeltetik a mindennapi dolgokban a különösséget, a költészetet.

Az „állattenyésztő naplója” az élet és halál kérdéseivel foglalkozó lírai költeményciklus. Tolnai ezt a közhelyes témát eleven mai versként, sőt egyetemes líraként tudta megírni. A ciklus legmeggrázóbb darabjai az állatok lemeszárlását megörökítőek. Ezeket készítik elő a ciklus elején az állatok életét közelképekben felvillantó versek, s egészítik ki, teszik általánossá (közhelyessége ellenére), „az élet megy tovább” fájdalmas igazságává a ciklus utolsó versei. Egy „túlfinomított lelkületű poéta” az állatok leöléséhez fog, mert „nem veszik át s ha leállnak az evéssel le kell vágni őket”. Egy állattenyésztő mindennapjaihoz az előbb idézett kijelentés egy-két évvel ezelőtt. Az ilyen, hangsúlyozottan időhöz, helyhez kötődő, látszólag érzelmi töltés nélküli, köznyelvi kijelentések költészetté válnak a Tolnai-szövegben. A bikák leölésének részletes leírása, a föltranszírozás, a szétmérés, a liferálás mechanizmusa vérfagyasztó látványként jelenik meg előttünk. A köznyelvi kijelentések, a mindennapi nyelv és az azokat átértelmező, kitágító, különös szavak, szószervezetek, asszociációk (kis takonyselyem karfiol, döglégy-mágnes, az opálosan omló hullát, szakállas fűz alá fektetjük, az erdő finoman ilumináló katedrális) teszik ezeket a verseket katarktikus hatást kiváltó alkotásokká. Nem a vér és az állathalál a szörnyű, hanem ezeknek a természetessége és ezt a természetességet, szükségszerűséget jelző versformálás. Mindez egy folyamat része, amelybe éppúgy beletartozik az állatok leölése, mint bármi más. Hiszen a tyúkok is olyan öntudatlan természetességgel csipkedik az alvadt vért, „mint kisgyerekek ha csokolóznak”. A meszárlási jeleneteket ellenpontozzák az olyan versek, mint a *Végigcsokolják a gerincem*, a *S nem újság ólmától* címűek, melyekben a költő nem tudós-tudálékos mesterember, hanem széles látókörű lírikus, aki nemcsak a „száraz” irodalommal törődik, hanem a körülötte folyó élettel is [„Képtelen vagyok vállalni (...) ezt az újságolvasó életformát”]; „nekem az állatoktól növényektől jövő információkra is szükségem van és tőlük akarok elpiszkolódni akár el is esni s nem újság ólmától” — írja.

Új líra, új harmónia bontakozik ki ezekben a versekben, mind a költészetre, mind az életre vonatkoztatva.

LADÁNYI István

„ÍGY FORDÍTOTTUK PETŐFIT”

Sava Babić: *Kako smo prevodili Petefija*. Istorija i poetika prevoda. Matica srpska, Újvidék, 1985

Aligha tévedünk, ha azt mondjuk, hogy a kiváló szerb műfordító, Sava Babić könyve a Petőfi-filológia egyik legkomplettebb darabja, azok között, amelyek a költő más nyelvű megszólaltatásának problémáival